

ТЕРЕ-ХӨЛ ДЕВИСКЭЭРИНДЕ

Сыннар аразында...

Тываның муруну-чөөн чүгүндө чары бойдуу чурмалдыгы бунд — Тере-Хөл девискээри чаттылып чуртукан. Чүс-чүс дөрбелчин километр черлерде кижилер чок, эңгүрүчүртүктүк чок Тере-Хөлү долдундур Балыктыг, Каргы хеминерия унарында чурттап турар. 20 дөрбелчин километр чеге бир кижилер оонажар. Оон девискээри карсар байлактар, ан-мен, аржанаанар, арыг сулуг хеминер болжап хөлдөр, арга-арыг болжап байла-байлаң, олар-белчирип байлак.

Бүгү-ле чүктөрүндө бедик даглар хаалдангыр турупкан. Оон ортузунда — Тере-Хөл оргулажы болжап Тере-Хөл Сенгилинин бедик баштарындан эгезин алган Балыктыг-Хем шынааны кешкен. Күчүдүг, үйгү чок Улуг-Хеминер бир бажы оон эгезин алтаны ол.

«Өдүгүндө, Тере-Хөлдө Орпуг баткан Улуг-Хемин» — деп, улустун чогаалчызының алгааны-ла анаа эвес. «Тоңуу көрбөз кижилер» Тываны көрбөз ол дээс сөө ам эргижирек. Кым Тере-Хөлдү, Тарыс хеминер, алдарыг Тарыс аржанаан база элэн шынар эмингиде Фойл, Поштей, Йоладу аржанаанарга барбааныл, эмнеэни ол, шына-ла, Тываны көрбөз ол.

Шаанда бээр-ле бо девискээрге малчын, анчы, балыкчы чон төрөн черин камгал-характап, келер салгааны өстүрүп, хостуг-шөлүз чурттап келген.

Тываның бүгү бойдуузуун девискээри мында бар. Төселде өскө бүгү чүзүл мал өвүп турар.

Чүгү бойдуу чурмалдыгы эвес, а төгү талазы-биле база солун булун. Ортакы вектер уезинин шывээ хөлдүн бир ортузунда ал-даа бедик кестүп, кижилер сонугралын хаара турдул чалай бээр. Оон кижилер база өзү бундүштү: оожум, толтуг чугаалыг, күндүлчөл, дузагарак, кызымак... Октагарай оларны ичире алаат. Бо берге уеле безин уларашканын алыс-турал малын эстүрүп, амы-түрүл кижилерин, тууду-суурун сайырадып, келер аки үжө бундүштү улуг амы-түрүл чурттап чоруурлар. Эвээш сангыр-лаа болза, туруштуг, малгыр чок.

Шынааны муруну тала-дег хөрөөжөн туудууларын сактымынар. Кожуунда ниити туудууга канчаар чоруп турарынын дугайында кууском даргазынын оралакчыы Нурсат 1950 чылда илеткел кылган, молхоз ийи өрөөл контора, кызыл-булун, кижилер оонде, 2 өрөөл склад, 2 үлгерилгэ камаа, быааа кажааы, колхоз даргазынын бажыны, колхозчуларга 10 бажынын ханааы тутуунаны демделген. Моон алгаш көөрге, Кунгуртугга мыска үе дургуунда үш сумунун туудууларын кужу-биле койкун кылган, бажынынын шынар-лыг, дүрүн туудуп турган. 1950 чылдын эгезинде 100 школачы өөренип алды өрөөл школары туудуп кирипкен, оон сентябрьда дооскап. Бир-ле дугайында Кунгуртуг оргулажы колхозуларын 83 тургулажы өөренип кирген. Кунгуртугун баштайгы туудууларын койкун кызымак, ак сеткилдик кижилер турган. Оларнын дерн халас барбан — туудуп каан бажынынын амы амы-телу-нүн амы-телу чурттап, өзүп турар.

Тыва дег хөрөөжөн туудууларын сактымынар. Кожуунда ниити туудууга канчаар чоруп турарынын дугайында кууском даргазынын оралакчыы Нурсат 1950 чылда илеткел кылган, молхоз ийи өрөөл контора, кызыл-булун, кижилер оонде, 2 өрөөл склад, 2 үлгерилгэ камаа, быааа кажааы, колхоз даргазынын бажыны, колхозчуларга 10 бажынын ханааы тутуунаны демделген. Моон алгаш көөрге, Кунгуртугга мыска үе дургуунда үш сумунун туудууларын кужу-биле койкун кылган, бажынынын шынар-лыг, дүрүн туудуп турган. 1950 чылдын эгезинде 100 школачы өөренип алды өрөөл школары туудуп кирипкен, оон сентябрьда дооскап. Бир-ле дугайында Кунгуртуг оргулажы колхозуларын 83 тургулажы өөренип кирген. Кунгуртугун баштайгы туудууларын койкун кызымак, ак сеткилдик кижилер турган. Оларнын дерн халас барбан — туудуп каан бажынынын амы амы-телу-нүн амы-телу чурттап, өзүп турар.

Талды кожуунга хуужудулга белеткел ажылдары 1992 чылдын январь айда эгелээ. 1992 чылдын хуужудулга программанын өзү-гаар кожуунга муниципалитет өнчү-хөрөгинге хамааржыр 2 объекттин хуужуткан: коммунал аял-агынын бир адыры — Бай-Хаак суурну аалчылар бажыны орулга чок, бюджетке моон сонгаар тудары берге боорга, коммерциалдык конкурса берген. Ол конкурса «Күш-ажыл» деп тууду-септелге коопера-тивни тивлээш, сadyп алган.

Лектив арендадан сadyп алган. Амыга үеде аялчыны коллективтин өнчүзү болуп турар.

1992 чылдын апрель айда кожуунун муниципалитет өнчү-хөрөгин башкаар комитетди белеткел ажылдарын чуртукташ, май айдан эгелеп чурттаар оран-саваны хуужудуп эгелээ. Бо хуужудулганы Тыва Республика-нын 1992 чылдын январь 31-де үнген «Тыва Республика-га чуртталга оран-саваны хуужудуп дугайында» Хоо-лун база Тыва Республи-канын Президентинин 1993 чылдын январь 14-те чуртталга оран-саванын хуужудулганын дугайында Хоо-лунга кирипкер өскер-лишкенин дугайында Чар-лыын өзүгаар чоруудуп турар бис.

Кожуунда чурттап оран-саваны хуужудул-ганы Успенка сумуундан өскө сумуларда чоруудуп турар. Ниитизи-биле кожуунда күрүненин болгаш муниципалитет өнчүге хамааржыр 2818 квартиралар турган, оон иштинде бо хунге чедир 1008 квартира хуужутун-ган болуп турар.

Тыва Республиканын Чар-лынын 1993 чылдын «Де-кабрь 27-де хуузан алганы докталаын өзүгаар республи-канын муниципалитет өнчү-хөрөгүн элэн каш бундүргө чер-нин шивчинек Оларга Балгазынын ыш-үстүр аялчынын бундүргөзү. Тан-лыын АКМК-ыга, Бай-Хаак-тын тууду-септелге унаа-стогу хамааржыр.

Бай-Хаактын аалчылар бажынын «Күш-ажыл» деп тууду-септелге коопера-тивни тивлээш, сadyп алган, оон орулга кин-рип чадал хаанынын тивлээ-ринде, карылгазы улуг боор-га (жижээ, 1993 чылда ча-рыгалды 500 муң рубль бол-ган, а кирген акашы чүгүле 15 муң рубль болган) тускай дугурулга өзүгаар Тываның сарыг шажыны ниятлелинин Бай-Хаакта салбыры кылдыр кожуунга тагырга сadyп бер-ген. Амыга үеде сарыг ша-жыны ниятлелинин салбыры ажылдын кидин тууду-септел-герген: тикет эмнеэши-нерин чуртукташ, ном-суудур номчул, кижилерин кай-ба-чынын амыгал берип турар.

Хуужудулга чоруп тур ОРУЛГАЛЫГ БОЛУР ДИЗЕ...

Бай-Хаактын аалчылар бажынын «Күш-ажыл» деп тууду-септелге коопера-тивни тивлээш, сadyп алган, оон орулга кин-рип чадал хаанынын тивлээ-ринде, карылгазы улуг боор-га (жижээ, 1993 чылда ча-рыгалды 500 муң рубль бол-ган, а кирген акашы чүгүле 15 муң рубль болган) тускай дугурулга өзүгаар Тываның сарыг шажыны ниятлелинин Бай-Хаакта салбыры кылдыр кожуунга тагырга сadyп бер-ген. Амыга үеде сарыг ша-жыны ниятлелинин салбыры ажылдын кидин тууду-септел-герген: тикет эмнеэши-нерин чуртукташ, ном-суудур номчул, кижилерин кай-ба-чынын амыгал берип турар.

Ол бажыныны бодунун бундүг элери тыва берген, чон үзүктел чок үнүп-кирип турар апарган, ыянчангаш экономикада болжап мораль та-лазы-биле байлазы экижерип боор деп бундүрүп турар бис.

Успенка сумуундан өскө сумуларда чоруудуп турар. Ниитизи-биле кожуунда күрүненин болгаш муниципалитет өнчүге хамааржыр 2818 квартиралар турган, оон иштинде бо хунге чедир 1008 квартира хуужутун-ган болуп турар.

Тыва Республиканын Чар-лынын 1993 чылдын «Де-кабрь 27-де хуузан алганы докталаын өзүгаар республи-канын муниципалитет өнчү-хөрөгүн элэн каш бундүргө чер-нин шивчинек Оларга Балгазынын ыш-үстүр аялчынын бундүргөзү. Тан-лыын АКМК-ыга, Бай-Хаак-тын тууду-септелге унаа-стогу хамааржыр.

1994 чылдын март 29-та Россия Федерациязынын Президентинин № 721 Чар-лынын өзүгаар Тываның АКМК-ы аялч акционер ни-титени «Талды-тууду-септелге» бундүргөткөн, Сан-хөө талазы-биле берге байдалга турла-ла, акционер ниитилелин баштаар чери бугу арталарын аялчыл турга ол бай-далан үштүнарын кызылчыл турар.

Уенин бергеленинде Бай-Хаактын тууду-септелге унаа-стогуну базазына аялчыл турган «Гранит» деп тууду-септелге коопера-тивни оон ойталаан. Өтөктеринин ул-галканын базазына чаа эрээ 514 миллион рубль бол-луп турар. Хуужулар дээрте оон хуужулар алыр-ындыг хей аша-төгөрүштүг салып алыкчы тывылбайн турар ыянчангаш ол базазы комитет ачылдага (арендага) «Кежин» деп арат аялч-агынынга 5

Сайгарылга баазанынче ду-жааган улус тараанын эр-таан амыгал чедир ап ча-дал турар болжар. Ыянчангаш ол аша шимчээшкни чок өдүг капитал бооп чыдып турар. Аша-төгөрүштүг үштүк шимчээшкни турар, аялчыл бис ол берге байдалан үштү-нар жүрүлүг бис. Кымны акашы хей шимчээшкни кыл-гып турарыл, ол кижилер бей-турар жүрүлүг. Дыкка хей-чөөлдерде акашалар шимчээш-кни чок, «докуруп» каан чы-дып турарлар.

Дараанын кожуунунун э-чүктел ханыбында эр-те-леи хуужутунган. Бо бундү-рүлте черин аялчыл кол.

ДЫЛ ЭРТЕМДЕНЕРИ ДЫЛ ЭРТЕМДЕНЕРИ

Дыл талазы-биле ийи эртемденер Тывага чоктаа чээ кээп чораан. Оларнын бирээзи — Япониянын делегейге сурагыл Токио ун-и-верситетинин профессору Танака Кацукио. Азия төвүнге бир-ле дугаарында эвес, хей удаа келген.

алдаржаан эртемден-биле ка-дан Россиянын сурагыл ар-де-меди В. Ю. Михальченко Тываның найыскалыгына ба-за чедип келгеш, оон тө-дү-дүг чүдүдери сонуграл көргөн.

Владимир БАРИНОВ.

ЧЕРЛЕ ӨӨРҮНЧҮГ

Республиканын бод чылдын мурунчыл бол-луп орнааларынын са-нынга эвезин кожуун-дан 3, тес-хемде ба-за 3 хонжу бундүрүлдүр кирген. Тес-Хем ко-жууна Хоомуш Чүр-гү-оол аттыг совхоз-тун малчыны Валерий Су-дүмүнүн уурткан хонжулар бундүрүлдү. 1994 чылда чүс койга оонаштыр 92 хураган-ны менди камгалан ап, шудуру аялчылган.

Эвезинде «Чаа орук» аялч-агынын хонжузу Байыо Маялал бо чылды чүс койга оонаштыр 142 хураганны менди доорук-турбушкан. Тыванын му-накты хонжуларынын ара-зыга кирген.

Тес-Хемде Байыо Су-везини, Акакий Дойнуу, Эвезинде Сербоз Хайын. Алай-оол Долгар олар чүс койга оонаштыр 110-дан 122 чедир хураганнарын менди дооруктуң, эр-те-ги аялчылдан. Ынчаага Тыванын мунакты хон-жуларынын саныга Тес-Хемдин 15, Эвезинде — 9 малчыны чөвө өөрүн-чүг.

Бо болгаш өскө-лаа мал чыныгынын мурунда ам-гы үеде кол сурулга — шөө болгаш бола малдын чыгыр септилгези.

Дайчыны ДАМБА-ХУУРАК.

Төгүнуң балалчак арыннары

АЛЫС ШЫНЫН ТЫВАР ДЭЭШ

«Каргыштыг, халаптыг, ханныг чылдар...» деп эгел чүүл төгүнуң архив документтерин өзүгаар бижиттиген болгаш бо чылдын марта Уенин №37, 40, 43, 50 «Шын» солуна парлаттыган. 1938 чылда Тывага өскөн политиктиг репрессия-ларга хамаарыштыр бодунун боддаларын, сумелер-түн утурун авторун илергейлээнин номчулдулар баян. Ол чүүлге хамаарыштыр номчулдуларын элэн каш чагааларын редакция алган. Келген чамдык чагааларын допчулалын моон ааанда пар-ладымыс.

«Мемориал» ниитилелинин баштаар черини даргазын оралакчыы Оолчугаш Кара-пол хамыкты мурнай чагаа бижээш, үстүнде дем-делеттинин чулдуң автору-чуун боддаларын, туржун бурун деген. Оон чагааы үш иштиги эгелен тургусту-ган: 1) Токанын «он холу»; 2) Төрөн чонунга хөөн чок кижилер «национал маадар»; 3) Токанын камгалан турары.

Тывага болган политиктиг репрессияларын, ылангыя 1938 чылда күрүнө артыл-дынына бажызын гывар, рес-публиканын хей националду-чонуун эртерек төгүнуң шыны-биле билдип алыр тө-лүүде, төгү-эрттем конферен-циязын организастап эрти-рер, анаа хамыктын муруну да хоочуннарын, төгүнуңу-ра, өскө-лаа эртемденерни, юристерни, чогаалчыларын, дээр башкыларын, политик-тиг партияларын, хей-ниити шимчээшкениннин, эр-те-чагарынын бүгү алыр-ларынын төлөкчүлерин,

Доңчулал

а бо-ла кыра шаптырып каан үдүс турган бола, тывалар мыначар яларай, өдүржүн, артага дундүе бербес деп унут даавырынын чугаа-зынга каттышпас аржам чок.

Кызыл хоорайнын чурт-такызы Тодуш Чамыан-нын бижээни бола: «Нады ажалдал олурган эш-өөрү-нү ол үеде анык кижилер-ни, бажыне хаш куткан Ки-ка дыкка кара сажышты Ки-жил-ди. Бо херекке Тока-нын киринтгези бар бе, чок бе деп Токаны камгалан тур-гар эштер бар, оларнын «т-тарың адапас мен...» Чүгө чыгыс Токанын тергиндеги бистин Тывага эмин эрттир кедереп турганын кым-

ТӨЛЕВЭЭНИ ДЭЭШ

БИРОБИДЖАН. (Рос-ИТА-СЧТА-ның корреспон-дентиз Виктор Горелов). Ев-рей автономнуг область а-вгуст 22-де телефон харылаа-зы барык чок артар. Тус-чер-нин телефон-телеграф ком-паниязы автономияны ад-минстрацияны ола дугайын сагындырып дынаткан. Хар-рылаачылар оон чүге ын-чаар кыла бергенил? Херек-тин ужуру мындаг. Телефон-телеграф ачы-дузазы дээр тө-лөөр өрө-шире клиентилер-де көвүзөн. Клиентилер боттарынын төлөөр ужураг-ты өрелерин чогуур эезинде чандырып турган дээр ын-дыг хөдөлүшкенин кыл-дырын оралдажын турарлар. Клиентилерин өрө ширези 1,5 миллиард рубль чедө берген.

Оон өскө арга бисте — ам-жунда чок деп, компа-ниянын чингине директору Николай Веретенников чу-гаалаан.

«Тока дээр, политиктиг репрессияларын эн-не кол хартаачызы азы оон-да-нын чугаалаарга, кажар, ка-ра сажыштыг, чашпаа, өжөрөк кижилер турган деп санаар мен. Ынчангаш мез-саналым мынагы:

1. Токанын херек турас-каалын Кызылдын Төп шөлүндө чалайлыр.

2. Тока аттыг черлерин өскө аттар-биле доп-дораан содуур.

3. Социалисти Күш-ажылдын Маадыры атты анаа тывысканын күш чок болдулар.

4. Токанын өскө улуска бижилди алган чогаалдарын оон фондуздун үндүр бижир.

5. Кызылда турар каракка энчиг Токанын ол херек тураскаалынын орунга азы Арат шөлүндү көсүк че-ринге шаажылыгырганнар тураскаалын тургузар.

Тывага болган политиктиг репрессияларга хамаарыш-тыр төгү талазы-биле шы-н тивлээш үндүр төлөөде, хей-ниитини санаа ошанын алыры, ияны-бүрү бодал-дарын, санааларын хандыр өөренип көөрү, ылангыч, са-рылдыг өзү-биле шүүштү-рери эржеж чугула. Ын-чангаш бо нарын айтыргай хамаарыштыр төгү-эрттем конференцияны чыбылар дугайында саналды бурун дегир мен.

Доңчулалы Иргит АРГАН-ООЛ кылган.

Кунгуртуг 45 чыл соонда...

Чону бодунун суурунга өскөн. Президентинин төлө-лекчилерин томайлаа. Ону боттарынын талазы-биле хомчелгени ап эгелээ.

Шынаа сумуа бодунун эр-те-байдалын талазы-биле олобай бижилген барымда-лап, бичи кожуун денелле-ге чедир кедүрүлгө. Ам кол-чүсө чон хою шынаа угаал билди, боттук аялч-херекти боттарынын кужу-биле дарып кылдып чорулар. Девискээри байлак. Ында бар бойду өөренип келген ортук школа, ясли-садык, эмнеел, шөлү салбыры, хлеб бажыгар чиб-харылаа белдери, үш бөлүм-лютека, аэропорт, аптека, 246 аялчынын совхоз, ме-теостанция дээр, аялч-лаа, бундүргө-лаа черлери бар.

1993 чылдын май 11-де «Кызыл кожуунда Кунгуртуг суурну экономикада болжап социал хонжудулганын күрүнө деткилчегинин талазы-биле хөдөлүшкенин дугайында» Чар-лыны Тыва Республиканын Президентинин үндүргөн. Ол өзүгаар Кунгуртуг суур эр-те-леги башкарылганы эр-те-бай-далгына, суурну социал хонжудулганын күрүнө деткилчегин ап эгелээ. Суур чагарынын эртерек бол-гаш хуузелдерин улгаткан. Ажылдакчыларынын сагы

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан ЧЫЫЛДЫРАРЫН КҮЗЕДИМ

АРШ-тын албанынан халашкаш, ам Өвүр ко-жуунда чурттап чоруур дайчы эмин Доржукай Абганын 1994 чылдын май 5-де үнген «Шынын» 73 дугаарында «Ужураштыра кандыгы?» деп эгелекни кыйгырып саналы номчаш, долузу-биле чүлүдүзүңү деткип тур мен!

Илет. Бо чөптүг тургу-тунган, үе-шаа келген ай-тырыл. Тыва Арат Респу-бликанын чылдарында төрөн Тыванын мурунунга, оон тускай хамаарышпас бог-догунаашкынын камгалаар ыдыктыг хуузелгезин эр-те-дидим, ак сеткилдик күөсө-лашкеш, хоойлу өзүгаар ха-лашкан, ам Тыва Республи-канын аялч-хөрөгүнө илеп-сейлиг киришпешти чоруур ТАР-нын Революстүг Шер-инин дайчыларын, дар-га-командирлерин чыны, оларын байырып сөлдүн Кызылга эрттерген чугула айтырыг болуру чалааш чок деп билип тур мен.

ТАР-ны тургусканын 70 чылдын 1994 чылда демел-лээри-биле белеткенип тур-ла, ол байырлаа АРШ. АРШ-тын хуураалы чыны дун-да эвезел, «дайчыны оодуруу» шаарлар тур-тур. Чижээ, 208 тыва эки турмулардан ам 25 хура-кы кийи арктан турар. Ынчангаш Тыва дайчыларын сөлдүн чыбылдарын Доржу-кай Абган шын санаалдап турар.

Тыва дайчыларын сөлдүн эртерек деп эвез Доржу-кай Абганын саналы Тыва Республиканын Прези-дентиз Ш. Д. Ооржак, Тыва Республиканын Дээди Хуураалын Даргазы К. А. Бичкелди чугаажок детки-ринге бундүрү-дир мен.

АРШ-тын солдаттары, сержант-старшиналары бол-гаш офицерлер, кайда си-лер? Дайчыны аялчы Дор-жукай Абганын саналы чыны эп-сеткилдик детки-ликер!

Артем БОРБАК ООЛ Халажылда полковник.

Салим СУРҮН-ООЛ, Тыванын Улустук чогаалчы.

БИСТИН ХООРАЙ

Би-Хем биле Каа-Хем ийи белдирлешкөк,
 Бисте чарлыг Улуг-Хем оон мөөп баткан.
 Оон ыры, кижиде дег эйме-тикчок,
 Оон ырын чүглө Кызыл баштай дыннаар.
 Хоорай анаа, Улуг-Хемге, тынын садар,
 «Чалгыларын шимзэн-даажы менээ гимн,
 Хондур-дундур дыннаа-даа эрикпес мен.
 Саван долдур саарлыг чыт» деп хүнүн тейлээр.
 Бистер шупту — улуг, биче — кым-даа болза,
 «Бистин Кызыл, бистин хем» деп мактаныр бис.
 Олар-биле салыммыс тутуп калган,
 Оларга бисе сагызын дег чүдүп чор бис.
 Улуг-Хемнин назы-харын кым-даа билбес,
 Утааа-даа оон кым-даа уктап четпес.
 Кызылмыс хып дээн чалгы хөвээр артар,
 Кырыр туржук, аныкмыс улам денлээр.
 Бистер шупту — улуг, биче — кым-даа болза,
 «Бистин Кызыл-бистин дор» деп мактангай бис.
 Ам-даа белди, ам-даа калбар, ам-даа шөйүл,
 Арны-бжын чараштан-на, бистин хоорай!

АНГЛИЯНЫН КАДЫНЫ КУШ

Басня

Чангыс буттук Таанн шюдуп, көөгеттинин,
 Чалгырашай кыры-биле мынчал ырлаан:
 — Англияда мен дег чараш кады-даа чок,
 Алдар-адым сенден бедик, чаржыкыбай...
 Чагы бажын чандыр хонмас күжүр Сааскан
 Шаа төнүп, Таанга кожа хонуп алган.
 Күжүр таан-даа толтат көрүп олураарга,
 Кады эскен эки бооп-тур, чүрээ «серт» дээн.
 Ыт-даа чок, билбэченел оон ушкаш,
 Ырак хонуп, «Кадын мен» деп ыртывшаан.
 Нугу-хотпан оон өске билири чок
 Нүрү чотун калын болур харын кайдал!
 Эфирни ол ашаам бол дээш, тепкилчилер
 Эки-өөрү ону билди, ылычын аа...
 Адын-Дооска «кадын мен» деп холун сунган
 Адыкмыс дылын билбей, «Кадын» деп каан
 Аксы-дыл ойда-найза хонуп Сааскан
 Кыргыз болуп кырыза-даа «кадын мен» дээр
 Кыргыз-ава апарга-даа уган кибээш
 Кым-даа оон эки билди, чажырлаш чоор.

Кадын дээрге казак дылда кадай дээн сөс
 «Кадын мен» дээш казак оолга хостурупса
 Аа даяш, ол-даа кончүг болду-ла бе,
 Амды Сааскан боду ону ырлап чораан.
 Людия ИРГИТ.

МӨНГҮН ДЫРГАК

Новелла

Эмчиге чыткан угбамга
 ужурашп чедэ бээримге, ча-
 нында чыдар кырган-ава:

— Күжүр уруум, менээ
 башка хал алыр дыргактан
 садып эйке берип көр, бо
 улустун анаа дорт дыргаа
 башка мээримс боор чүдө-
 дүр — дээш, сырткыны
 адаанда кара-көк дыргакты
 ужураш, өрүп алган бажы-
 нын мурун аткаар тазартыр
 дыргактады. Кырганын көр-
 үп ора, бөдүмүн кырган-
 авамга бөмөйлөп, оон чар-
 ылтазы мөңгүн чайыргал
 дыргаа та чүгеле ийик, са-
 гышка кирди.

Бичан алдан чылдар
 чүсө. Чаа-ла кожуп номчу-
 тар апарган мен. Кыргыз-
 авам сугуну чайлаа Манчү-
 рек багы, Садыг-Адаа ол
 чүсө. Бир ле кежээлкетей ка-
 ра-кара булуттар дигрелип

боор, эден баткан чапкып
 суу бажынын алаандан ол-
 бо кирип-ле эгеледи. Эгезин-
 де номга алаакша тоовван
 бис, бис номчаан, кырга-
 авам узун чажык суук-суук
 кылдыр дырган, дыргактын
 кыланып турар чайыры-
 ла имиртинде кылаш-кылаш
 дээр. Бир «сиг-сиг» дээн
 соонда, суг-даа бажынын де-
 рүнде чып каан чүгүвүс-
 тү сывырып бадырды-ла
 эвесе. Бис короташ, кырга-
 авамнын чыткан орнуче
 үе халыжа берген бис. Кыр-
 ган-авам бажын аткаар ды-
 ргай тирткаш, дыргаа-бы-
 деле кыстырып алгаш, хөп-
 де анай, хураганнарын ийи
 холунга колдуктай туткашса,
 дөң кырында кожамыс өң-
 чө барып, кожаларысты эк-
 келди. Суг дээрге, бажын
 шитинде шалкын хем
 дер агып баткан. Кожалары-
 ыс дуазы-биле бажыга
 турган чаш анай, хураганна-
 рыны камгалал алган бис.
 А каяга турган ошкү-
 жооустун, сес хиреан эрте-
 ниен Манчүрек сугуна чө-
 быс черге долгалып турар
 эремдинде тып алган бис.
 Ол девиден чоруп тургаш,
 кырган-авам бажыга хал чо-
 раан дыргаан чидирип алган.

Чакса өткөн
 ширек-дежээкши даштар,
 көчкөр-чөккөк чараганнар
 кырынга салып, кургалып
 тур бис. Кыргыз-авамнын
 дөрге салыр улуг ширтээн
 сөөртүп алгаш, хавак баары-
 да улуг ак дашка кургалы
 салып чыткаш, канчанша-
 ла көөрүмгө, даштын бичи-
 ге адаанда дөңдөрдү сай-
 даш күзүрүмнөп кааккан,
 оваа аразында бир-ле түвө
 кылаш дээн ышкаш болган.
 Ширтээнни турган-на черим-
 ге октапкан, дөңдөлү бер-
 ген сайны казылтарымга,
 кырган-авамның чайыргал
 мөңгүн дыргаа.

Чок, уруум. Ол дыргак
 менээ чүдөн артык үнелиг.
 Чүге дизе кырган-ава кон-
 чүг шөвөр чораш кижэ. Бо
 Манчүректин чоно оону
 «Шөвөр-Санаа» дидирди-ла
 анаа эвес. Бо салааларында
 ийи билекте, дыргакты кыр-
 ган-ава салдыгы кыдаттар-
 дан мөңгүн саткан, боду
 кылып берген. Аарый бээр-
 билген ышкаш, сөөлүгү
 белдэ болганы ол-дур —
 дээш, кырган-авам менче
 көрүп келдирге, болаарым-
 га, карактарында бүдөөй-
 ни келген чаштар, дүн
 келген үр суг дег, кымга-
 да чажыртпайн калсаалы-
 биле маңдып бады баар ыш-
 каш сагынырды.

Дээр багы арлы бээр
 дээр. Ийи дугаар хонунда
 дээр аязып, хиндинде хир

Чайга дыштанылгыста
 баарымыска-ла, кырган-авам

Бичежек чугаалар СЫКЫРТЫР ДЭЭШ КЕЛДИМ-НЕ...

Изиг-оол бычан шыладалыр
 удул чыткан. Кадынның
 чорту эжики бар чордуру
 ол. Кылын уйгу үезинде киж-
 инин эмки ажылакчызы
 Хөлдүмга оттурканын. Оон
 үчүн Изиг-оол дынар-даа
 хөңчү чок болган. Улаан киж-
 и шаг болганда шимээрпеген
 үгөн.

— Чүу дидир силер, дук-
 мам?
 — Ам база сыкыртыр дээш,
 келдим-не.

— Күжүр эмчим, ам мен
 бо эмнедеп тапты-ла бир
 ай сыкыртыр эмнедип тур
 мен. Кара чангыс хайлыг
 чүе чүл дээрге, саарым шуут

ол сыкырткыныннардан
 дашталдыр. Кара хем
 биле дөмөй-ле. Ам канчаар
 мен. Аарыккымы-лаа ке-
 дерөөш. Чүү-даа дөрттөс
 чыгыш-ла. Канчалза эки,
 күжүр дукмам?
 Изиг-оол бычкар ытпал
 чылдар аразында, оон саарын,
 че ине шалда-ла «сыйт» дээн,
 Хөлдүмга сыкырттыпкан,
 оон арнынче хөлдүмзүрүп,
 каттырмап, хөрөл-ле тур-
 ла.

— Че, ам кандыг болду?
 Чүу эскердин?
 — Кай, сыкыртты кааптың
 бе? Мырнай-ла эскербиң
 бардым. Холунуң чымчаан
 эле, кызым?

АВГУСТ — ЧЫМЫШТЫГ ҮЕ

● Август — огород, сад
 аймаанга кончүг бачык үе.
 Огурец, помидор база өске-
 даа ногаа бышып, кышкы
 үедө кырип-биле дулап алыр
 дээш өгү-белдер бүгү-ле арга-
 ларын кылып турар. Биланың
 бо чыгыг үедө хөвөрү ка-
 дагылган, чашна алдырба-
 тал. Бичанган чашпанын
 үезинде бышпаанда ууктар,
 ногаанын хөвөрүн агаар ки-
 рери-биле чымчадып үлдүр-
 турар. Ол ногаа аймаанын өзүл-
 дөзүнө, быжырынга улуг дө-
 гүм болур. Бир эвес нелик,
 горюк тараян чалдырында
 дүжүт ажааттыган болза,
 чериң баап, дыштандырып
 алынар. Чылдак чөккөчүк
 хундерде согунаны база
 ажаап, кургалып алаа эки.

● Чамдык ногаакылар
 чалдыга артып калган сыр-
 тарын (помидорун, капуста-
 нын, картошканын) бок кыл-
 дыр октап турар. Ол ын
 эвес. Огурецтан бүгү-ле чы-
 гынган ногаа аймаанын сыр-
 тарын чангыс черге оваллап
 турар болузнара, 2-3 чыл
 болар кончүг чаагай чөмпө-
 чилдө болур.

● Балконила огурец помидор
 тарып ал болур бе? Ийе,
 болур, чамдык дача чок хоор-
 дун чурткаштары оун хөйү-
 же өстүрүп, багай эвес дү-
 жүтүп ал турар. Ногаанын
 хүн караа хөй дөз турар,
 кара дооруактыг черге та-
 раап, 7-10 хонгай. 3 хондур
 тургускан инек өзүлүгү-
 суг-биле 1:10 кылдыр хо-
 лаш, сугтары турары чүгү-
 лэ. Дооруактыг үргүчү үлдү-
 реттип турары база кузенчиг.

● Ногаа тарып дооруактыг
 чылдына солдуп ал турбас
 болза, крандан алган суг хөй
 хөлдүлү, дузугу. Бичанган
 ногаа аймак есейип, ара
 олуу кайа болур.

● Ам огурецти дузаарың
 көрүп көрөзүлөр. Бир ду-
 заарында, огурецти туруп ал-
 гаш соонда изиг сугта чүгү-
 гаш, аргалы болза ол-ла до-

раан (хондурбас болза улам
 эки) дузаары дээр. Чүге ди-
 зе огурецти чыгааш, үр тур-
 даа ногаа бышып, кышкы
 үедө кырип-биле дулап алыр
 дээш өгү-белдер бүгү-ле арга-
 ларын кылып турар. Биланың
 бо чыгыг үедө хөвөрү ка-
 дагылган, чашна алдырба-
 тал. Бичанган чашпанын
 үезинде бышпаанда ууктар,
 ногаанын хөвөрүн агаар ки-
 рери-биле чымчадып үлдүр-
 турар. Ол ногаа аймаанын өзүл-
 дөзүнө, быжырынга улуг дө-
 гүм болур. Бир эвес нелик,
 горюк тараян чалдырында
 дүжүт ажааттыган болза,
 чериң баап, дыштандырып
 алынар. Чылдак чөккөчүк
 хундерде согунаны база
 ажаап, кургалып алаа эки.

САКЫННАР, САКЫННАР...

Эмнелениң бир өрзөлинде
 улуг сарыг-сарыг, ыйкаш,
 элел калган сакпынар өй-
 лөп-өйлөп, үе-човурун өй-
 дүрөңзиг, даждап-лаа эгел-
 дээрлер. Чамдыкта оон дын-
 чыга, бужурганчыг-даа, ха-
 лалыг-даа. Оун дынааш,
 чамдык эштер. «Эгелдиги
 чөмөнчө келиринин ме-
 дээзин дийгип чыдыр силер
 бе? Эх, хөвөү-ле энем са-
 рыг сакпынарны аарай, ам
 база-ла / чөмөнчө ол-дур,
 экивиң / дидирлер.

● Шынал-ла, самдар сарыг
 сакпынар, сакпынар. Чам-
 дыкта оларын каягыраан
 когураан унерин диннар-
 га, кударганчыг-даа, бужур-
 ганыг-даа ийиң. Поварлар
 ол сакпынардыг кулакты
 крандан алгаш, көзүрөл чок-
 ка дашкар үндүр даяжы-
 таарлар. Ол саваларын да-
 жыткан улам-на кулак
 уюк болу бээр.

● Сагып-бодал саймаа-
 раткан сарыг-сарыг сакпын-
 нарынны аарай, ам база иш-
 ти чак долу изиг мүнчүг
 айтылганы келдирер — деп,

Сыран-оол кудумчуда бо сы-
 рыналып тур-ла.
 Ол саваларын даштын ма-
 шинада кандырадыр түдүр-
 гени динчала. Чем барып
 алып дээн поварлар оон ча-
 ныга олуруп алырлар. Ха-
 ваг кырында улуг эмнедеп
 кайда сен дээш, машина кы-
 лыптырар. Ыйда шед орту-
 зунда борбак ам бажын изиг
 чөмөнчө кулуп, чажырлар
 Сакпынар дедир «аагы-
 н» каранырды. Оларын
 аастарында изиг чөм үндүр
 чамдык, «огугулап» кел чо-
 руур. Ой та, чеже чылдыг
 нурууде бо аразынга мын-
 дыг бергелерин чаны-сы-
 ныш чонка артып келген
 савалар бот Оун мында кым-
 даа билбес. Шынанда сак-
 пынарны кым-лаа кээрге
 вес, оон чүгө экиктелген че-
 лээрлар. Ол саваларында
 чөмөк, чөмөк, чөмөк, чөмөк,
 пат-ла элел калган бола
 сакпынарныг даажы ку-
 ламага кангыртпайны-ла чо-
 руурлар ийиң.

«ХӨӨМЕЙНИН АЯЛGAZY»

Мындыг аттыг чымындо ном
 чоокта чаа чырыкче үгөн.
 Ыйда июль 19—23 хуанерин-
 де Кызыл хоорайга болуп эркен
 бирги делегей чергелиг
 «Хөмей-92» деп симпозиум
 кылган документалдык
 болган материалдарга үндө-
 йнээш хөмей дугайында
 чүдөөл кирген.

● Чымында Голландияны,
 Германияны, Финляндияны,
 Швейцарияны, Японияны,
 Францияны, Американы ба-
 ла Красноярск, Абакан,
 Якутск, Улаан-Уданын музко-
 вед-эртмед-неринин хөмей
 дугайында эртем ажыларын
 чыртканы солун.

Даштын чалаткан аалчы-
 ларын ажыларында алды-
 да бистин чангыс чер-чүртүг
 эртемдериныс К. А. Би-
 чөленин, В. Ю. Сувангийн,
 З. К. Кыргыстын, Д. С. Куу-
 ларын болган өскөлөрүн-
 да эртем ажыларын-биле
 номчукулар таныжар. Ном-
 да бир солун чүл — деле-
 гий чергелиг бирги «Хөмей-
 92» фестивалдыг лауреатта-
 рының болган дипломанты-
 ларының аттарын долузу-биле
 берген.

● Келер 1995 чылдын июнь
 18—27 хуанеринде «Хөмей-
 92» деп симпозиум кылыр
 Топ Азия чонунун культу-
 рының база бир өзсаягы ха-
 вагы деп делегей чергелиг
 ийиң симпозиум Кызыл хоор-
 айга болуп эртер. Анаа Ты-
 вангы хөмейжилеринде ан-
 тыла, Россия Федерациянын
 республикаларында,
 даштындан аалчылар кели-
 ри көрдүң турар.

● Хөмей уран чүдүнгө со-
 нуугагалдылары «Хөмейнин
 аялгазы» деп ному салып
 алырыңче чалап тур бис. Ал-
 резиниче Шетинич-Кравченко
 кудумчуз 16, Улусчу чо-
 дадылга төвү, 3-кү кат, 12
 дугаар өрзөл, тел. 3-34-24.

● Номнар хөй эвес экеми-
 лэр дээрзин сагындарың тур
 бис.

● Сергей БАДЫРАА,
 «Хөмей» төвүндү эртем
 ажылаачызы.

ЧУДЕН ЭГЕЛЭЭНИЛГ

Кызыл чүден эгелээнил?
 Хылаш бистиг балдыларнын кагыжынан,
 Хылдарды тырткан хирээ шимзениден,
 Кыларашкан шанактарың чүштеринден.
 Кызыл чүден эгелээнил?
 Кижын, чайын төртүүтүнүн чаштар
 Ышкызынчтан, Ажыл-иши ааларын
 чымыжындан, Кыска даштыг
 ачаларың күженинден. Кызыл чүден
 эгелээнил? Кызыл дыттан өптөн
 туткан школодан, Кызмаккай башкы-
 ларың өрөдүндөн, Кыдыраашка баштай
 кошкан укуктерден. Виктор САГААН-ООЛ.

Мөңдү-мөңдү саарлып
 баткан Мөңгүн өңдүг сугтур чызым.
 Шыгыт, шөлдү аян кийир
 Шыгыт-ынүг сугтур чызым.
 Эчик-эчик, экис-экил
 Эчигейлээр сугтур чызым.

Дүрген-дүрген кудуп эртер
 Дүргенчиг сугтур чызым,
 Душкен чери кадыг болза,
 Дүң-дүң үнүг сугтур чызым.
 Эчик-эчик, экис-экил
 Эчигейлээр сугтур чызым.

Кезек-кезек соксаш кийинер
 Көргөзгөч сугтур чызым,
 Саурзакнарын амырдыр
 Сугтур, сугтур, сугтур чызым.

Эчик-эчик, экис-экил
 Эчигейлээр сугтур чызым.
 Алетина ОНДАР.

БУЯННЫЫГ

Чайныг ортаа айы, Хүн
 тиге дорт баш кырында изи-
 ди шонуп турган. Дагыны
 бедичине үнүп ор мен. Мун-
 га ан адым арт кырыңе бар
 шаа-биле чүткөн. Дайлагар
 копка орук бедиктен бедиче
 аргамчыландыр шөйүлдөн.
 Хүн херелиңе даштар, мөң-
 гундөлдөр кылынанкаш.
 Арт кырыңа үнүп ке-
 ргөш, бараан харан, баарымыс
 көрдүм. Хову ортузунда
 бир оң борарып көзүлдү.
 Сантырымга, чорумал, менээ
 кире дүш» деп чалаангаш.
 Оруум улап, олче шиглиг
 чортуп балыптым.

Аялга чоокшудуп келдим,
 Ыржым, Чаяг черде чаныс
 өг. Кады турган аалдар шад-
 да-ла ымыраа-сез чок се-
 рийн чайлагларже көкүп
 чоруй баргылаан. Чүтле
 өдеткери караргылап чы-
 дып калган. Кырмыга ийи
 бора-хөкпөш холуг эдил,
 ужуп тургаш, чиде хоно
 бердилер. Өг эжинден Ырак
 эвесе дайдын кылган су-
 гунуң көзү өшлээ, көржөн
 жыы чытталды. Улуг дөмүр
 досаар чанында долу селгүл
 ыш онкага чыдыр. Ыт-күжү-
 даа эрбес, мал-маганы-даа
 көзүлдөс — оларда хире.

Алтан дүжүп, багаашка
 балгал кааш, өкже углап-
 тым. Анаа кирип көзүримге,
 каранызы аажок, дундук-
 түң өрөгезиң чырттайр акы-
 дып каан, оон алдын керел
 уазың дег шөйлөң. Чыш-
 кын алаанга боданган дег ке-
 зер ор мен.

Өг ишкан өг, онагай хе-
 рекөөлөр барык чок, бөдүң
 эдилдер: дөр бажында ийи
 аптара, оон адаанда эрги-

СЕТКИЛ

турумда, бо ховунуң казыр-
 гызы чорду ийиң. Чуртталга-
 зының барык хөй кезин чы-
 лымылап келген. Оон ады-
 ның дуюлтарыңы даажы ам-
 даа кулактарында шапкынай,
 ып артын калган. Аскыр
 өөр чылгыңың довурак-доо-
 зуну кинода дег карактарым
 га ол хөвөр көстүп кээрдир.
 Ам ирей ховунуң кыр-
 ган эззи, чорту шөлдөе ма-
 жым дышпанып орап.

Улуг ак хал туткан, ногаан
 даламда шыва тонуг шыва-
 ганчы кирип келди. Ырак
 чораны илден, хаваанда боор-
 бак борбак дерлерин чеди-
 биле чөдүп чоруй, оун үнү-
 гү дө алы кырыңе чүвезин
 төптү. Хөй-кулда чыды өг
 ишти дола берди. Менче кыл-
 чаш кылдыр көргөш, таны-
 вады.

— Бо сэхиң инекен,
 а мөөн алааным огдузус Эл-
 бек шыкыгы — деп, чугаа-
 лааш, ирей менче көрдү.

— Аа боккаразында... —
 дээш, шываганчы менче эрге-
 лейдиг хөлдүмзүрүп, бажым
 ны улай улай чытталыла.
 Байлак ирей бодунун ханы
 боданыга алып, хаварыг
 тирягү адштарың дүрбүтү-
 туруп, мөөн чугаамнын уку-
 кылым диннан ор, Оон о-
 лу, ажы төдунү үрүг-дирмы-
 даа чок, кадай-биле кыды-
 чуртпач чоруйр. Чангыс оку-
 шадга-ла фронт чорутканы,
 төвөзюн аялыңче дедир элп
 келбей барган.

Бичанга өг кээзанинде, ка-
 зыгынын даажы бичналды.
 Хаваача-ла күш оолдары хол-
 деп, мыкырыңи-ытлар Ава
 көкпөш курт ызырып алгаш

Херэзжен кижэ болуру
 дык-ла халалыг. Чүге дээр-
 ге ашаның ажыл-херээн
 кылдыр.

Калаймы биле алгыжа бээр-
 гиме, амбыралымнын эң
 эки чылдыр сенээ берген
 мен элп алыдырбас-тыр. Ам
 багай чылдар эгелээш, та
 канчаар кижэ мен ыйнаан.

Кадыймын аажы-чады
 как пружина-биле дөмөй-
 ле байраламда арага садып
 аар дээш акша дилээримге,
 дедир «настыр», шалын ал-
 ган хүнүмде — чырыдып-ла
 кээр.

Дойду (полугай) күш азы-
 рап алган болузнара, оун
 чугаага өрөдүри-биле хо-
 нын азы суурнуу ээ-
 не кончу кадайыңа апарып
 беринер. Ол дорак чугаа-
 лап турар анаар.

Авазы бичин оглу-биле те-
 левизор көрүп орла, эро-
 тика темазынга кино
 көргүзүп эгелээш. Авазы
 тура: — Че, ам удуп чыдыпты,

Солун бооп чадавас

АДАПАР БОЛГАШ УРУГЛАРЫ, ООЛДАРЫ

Ат-сурагылы артистерин болгаш режиссер-
 ларнын оолдары, уруглардан кымнар олар-
 нын угун уктап, изин салган ирги? Мындыг
 айтырыг бистин солунун редакциязынга кел-
 ген, айтырыг келген болганда, харыялар
 анаар:

— Михаил Ефремов (Олег
 Ефремовтун болгаш Алла
 Покровскаянын оглу), Ки-
 рил Козаков (Михаил Коза-
 ковтуң оглу), Александр За-
 харова (Марк Захаровтуң
 уруу), Антон Болгаш Алек-
 сандра Табаковтар (Олег Та-
 баковтуң уруглары), Андрей
 Леонов (Евгений Леоновтуң
 оглу), Мария Селенская-Ев-
 стигнеева база Денис Евстиг-
 неева (Евгений Евстигнеевтуң
 уугулары), Дарья Юрская
 (Сергей Юрскинын болгаш
 Наталья Тенкованын уруу),
 Вячеслав Невиный (Вячеслав
 Невиныйнын болгаш Яна
 Гудалеванын оглу), Александр
 Коршун (Виктор Коршу-
 нтуң база Екатерина Елан-
 цкаянын оглу), Юлия Жбе-
 нова (Георгий Жбековтуң
 уугу), Анна Давыдова (Миха-
 ил Давыдовтуң уугулары),
 Мария Лаврова (Кирил
 Лавровтуң уруу), Алена,
 Антон, база Алексей
 Яковлевтер (Юрий Яковле-

тин уруглары), Александр
 Лазарев (Александр Лазар-
 евтиң болгаш Светлана Не-
 родованын оглу), Николай
 Лазарев (Евгений Лазаре-
 втиң оглу), Ксения Тавазын
 (Валентина Тавазыннын
 уугу), Наталья Наумова
 (Владимир Наумовтуң база
 Наталья Беложестковская
 уугу), Нина Высоцкая
 (Владимир Высоцкинын ог-
 лу),

Бистин тыва артистериң
 аразында мону уламчылды-
 гы кире салгалдарын эвез-
 ги хомудачыг болду. Элээр
 кав кижэ олуртп алгаш, Ка-
 рыкжы, Максим Минукта-
 рынын уруу Галсааган, Вален-
 тина, Чылды-оол Мортга-
 оолдарың оглу Айдына,
 Николай Элей-оолдуң оглу
 Сергейде эске кижэ тилча-
 нысыс болгаш чедир биде-
 дээш чадавас, ымазалы-
 да тыва салгал черде кой-
 как дээрзин минир албар
 уктурулг боор бис.

Николай САЛЧАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

(Август 22 - ден 28 - ке чедир)

ПОНЕДЕЛЬНИК

АВГУСТ 22
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Ажыл-херек дугайында...

ВТОРНИК

АВГУСТ 23
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Шимчeves өңү рыногун дугайында...

СРЕДА

АВГУСТ 24
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Россиянын дайжестивы.
9.15 «Чепке болгаш кыс дилги»...

ЧЕТВЕРГ

АВГУСТ 25
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Шимчeves өңү рыногун дугайында...

ПЯТНИЦА

АВГУСТ 26
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Чаа старт.
9.15 «Өскөлөргө демейлешпес кичи»...

СУББОТА

АВГУСТ 27
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
6.30 ЭРТЕН.
9.00 Чаа старт.
9.15 «Өскөлөргө демейлешпес кичи»...

ВОСКРЕСЕНЬЕ

АВГУСТ 28
БИРГИ ПРОГРАММА
«ОСТАНКИНО» канал
8.15 Олимпийжи эртен
8.50 «Спортлото»
9.00 «Марафон-15»...

21.30 А. И. Солженицын биле ужуракыла.
21.50 «Россиянын чалгыннары»...

8.45 Формула — 730.
9.15 Ажылгыр кижилерини уези.
9.45 Эй-би-си-нин медээлери...

21.00 МЕДЭЭЛЕР.
21.20 Агаар.
21.30 Монолог.
21.40 Украин эстраданын сымалы...

16.00 МЕДЭЭЛЕР.
16.25 «Роботтар дайны».
Мультипликация.
16.50 Самовар, самовар, поплавок...

16.00 МЕДЭЭЛЕР.
16.25 «Роботтар дайны».
Мультипликация.
16.50 Самовар, самовар, поплавок...

13.50 Өңү эезинин эте билгилери.
14.00 Н хоорайла.
14.50 Кичи болгаш хойлу...

17.45 Мультифильмдер: «Баскетболга харамдыгыштын»...

18.20 Уругларга фильм.
18.45 «Наадым-94». Алы чарыкындан репортаж.
19.15 «Хойлу болгаш хулдөл»...

17.05 Мульти-пульт. «Бит чурттан чоран».
17.15 Л-клуб.
18.00 Хунун-не байрдал...

18.00 МЕДЭЭЛЕР.
18.10 Уругларга фильм.
18.25 «Урут — өг-бүлө кол кичи»...

16.50 Уругларга дамчыдыла.
17.05 Уругларга дамчыдыла.
17.15 Чаа шугум.

18.00 МЕДЭЭЛЕР.
18.10 Уругларга фильм.
18.25 «Урут — өг-бүлө кол кичи»...

10.30 «Каток болгаш скрипка» Уран-чечен фильм.
11.25 Алдын кош-дыргак.
11.55 Пиллинг...

11.30 Амданыгыр дыкала амданыгыр-дыр.
11.40 Делегей программасы.
12.10 Варымдалыгыр фильм...

Бистин ынак угбавыс, дай-ававыс, ававыс Зоя Монгушова ШОДАН бо чылдыг август 20-де 50 харлаар...

Дуңмалары: Ранса Шойдановна, Мерген, Орлан, кенээтери Рита, Чодура, уруглары Сесер-оол, Анай-Хаак...

ЧАРЛАЛДАР

Хоочун шыдыраачы чоран Шугдур-оол Данзыр-ооловча МОНГУШКА тураскааткан шыдыраа маргылдаазы...

- 1. шыдыраа маргылдаазы. Анаа эр, херэжен улус ойнаар;
2. тыва хүреш. Анаа 64 мөгө хүрежир.

Маргылдаанын программасында;
1. шыдыраа маргылдаазы. Анаа эр, херэжен улус ойнаар;

Сүт-Хөл кожуунда Хөр-Тайга школазынын үндөзилеттингенден бээр 55 чылы 1994 чылдын октябрь 1-де болур...

1994-95 өөредилге чылынга уткуштур сургуульдарын хүлээп алырын чыны уругларнын таңды школазы бо чылдын август 25-31 хүнеринде...

Өвүр кожуунда Салгы ортумак школазынын 60 чылы таварыштыр «Далайга дайды дуза болур» деп ачы-дуза марафонун 1994 чылдын сентябрь 10-да эртеннин 10 шакта эгелээр...

КХЭ «Азиянын салгы бажыкчылыгы Тыва төвү» дараа-зында барааныры чоңа садып турар:
1. Хоюг чыгар, килограммнын өртөз 1300 рубль;

Хүндүс 17—22, дүне 7—12, дагыг чедерге 5 градус чедир чылыр.
Кызылга өскөрдүн каап түрүр агаар болур, чаашкын чар, лимбирөөр...

Бөгү республикага бүргей, алыр чамдык черлерге чыгар, лимбирөөр. Соңгу барын чүктен хаттын кужу секулдаа 9—14 метр чедер. Агаарнын температуразы...

«НАЙРАЛ»: «Амы-тыннын камгалакчызы» (АКШ) 9.30, 12.00, 14.30, 17.00, 19.30. Видеоалага: «Хелете ачызы» (АКШ) 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

«ОТЧУГАШ»: «Улуг дегейде найладымышкын» (Кыдат кино) 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда. «НАЙРАЛ»: «Амы-тыннын камгалакчызы» 9.30, 12.00, 14.30, 17.00, 19.30. Видеоалага: «Өлүмүң изи» (АКШ) 10.00, 12.30, 15.00, 17.30, 19.50 шактарда.

«НАЙРАЛ»: «Алдаржы» 9.30, 12.00, 14.30, 17.00, 19.30. «ОТЧУГАШ»: «Улуг дегейде найладымышкын» (Кыдат кино) 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Тургузуучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ ХУРАЛЫ, ЧАЗАА БОЛГАШ СОЛУННУН КОЛЛЕКТИВИ
Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100. Индекс 667000
Тургузуучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ ХУРАЛЫ, ЧАЗАА БОЛГАШ СОЛУННУН КОЛЛЕКТИВИ

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (кол редактору оралакчызы), А. В. Монгуш, М. Д. Оюн (харымсалгалы секретары), М. М. Саая (кол редакторун оралакчызы), Н. С. Эрпег.

Килдистер: пинтале амдыралы — 3-34.19; 3-34.98; улетпур — 3-34.49; 3-36.73; көдөз ажыла-агы — 3-41.16; культура, өөрөлөгө болгаш чогаал — 3-39.15; медээлер болгаш спорт — 3-36.82; 3-34.57; отугла — 3-34.39; 3-34.93; чагаа — 3-39.03; корректорлар — 3-41.23; үндүрүкчүлөр — 2-27.41; солуг келбей барганда — 3-57.92; 3-14.94; бухгалтерия 3-37.11.

Солуг Россия Федерациязынын Парладал болгаш медалер министрствозунун чынына пардалганын, медээлерин хостуу чорун камгалаар талазы биле Тывага хайгалап чертине бүртүктетинген Бүртүктүнген дугаары — Т-00007
Солугулар парлатынын материалдарын авторларынын болгалары редакциянын туружубиле дүшөөни барып болур. Аныггадан факультуу саннары болгаш өскө-даа алынадылары дээр авторлар боттары харымсалгалды.